

UN RECEPTARI MEDICINAL DEL RIPOLLÈS DE PRINCIPIS DEL SEGLE XX. FACSIMIL, EDICIÓ CRÍTICA I COMENTARIS

MONTserrat RIGAT COLL

(LABORATORI DE BOTÀNICA –UNITAT ASSOCIADA CSIC–, FACULTAT DE FARMÀCIA,
UNIVERSITAT DE BARCELONA)

TERESA GARNATJE I ROCA

(INSTITUT BOTÀNIC DE BARCELONA (IBB–CSIC–ICUB))

EVA MORÉ PALOS

(CENTRE TECNOLÒGIC FORESTAL DE CATALUNYA. SOLSONA)

JOAN VALLÈS I XIRAU

(LABORATORI DE BOTÀNICA –UNITAT ASSOCIADA CSIC–, FACULTAT DE FARMÀCIA,
UNIVERSITAT DE BARCELONA)

Resum

En aquest treball es presenta un receptari d'usos medicinals de plantes produït per un guardabosc de Bolòs (Camprodon, Ripollès) a la primeria del segle XX. A part de reproduir-lo en facsimil, se'n fa una transcripció amb l'ortografia normalitzada i se n'estudien diversos aspectes. L'autor, en Pere Puigmal i March (Bolòs 1878 – Camprodon 1966), era fill del guardabosc de Bolòs i va anar a aprendre l'ofici de carreter a Barcelona. Un cop mort el pare, va substituir-lo en el càrrec. Durant aquella època, amics de Bolòs i de Camprodon li encarregaven que anés a Barcelona a consultar unes vidents, per tal que li indiquessin remeis per als mals que patien. El text original conté només la transcripció de les receptes. Caldria esperar que la llengua de Puigmal reflectís la variant de l'Alta Vall del Ter del català oriental, però la lectura del manuscrit mostra que la informació recollida a la llibreta no prové de l'àrea pirinenca d'on l'autor és originari, sinó de Barcelona. En aquest treball s'inclou una llista

de les plantes esmentades en el manuscrit amb alguns comentaris. En general, la identificació de l'espècie (o almenys del gènere) és inequívoca. Per a cada planta es consigna el seu nom científic i es dona algun detall sobre aspectes com la part usada, algun caràcter morfològic, l'origen i l'ús, tot remarcant si actualment se n'ha documentat la utilització. De les 43 plantes mencionades al manuscrit, 39 (és a dir un 90,7%) es fan servir encara en l'àmbit de la fitoteràpia.

Paraules clau: Bolòs, comentari lingüístic, Etnobotànica, Puigmal, receptari, usos medicinals de plantes.

Abstract: *A prescription booklet from El Ripollès district at the beginning of the 20th century*

We present in this work a recipe booklet of medicinal plant uses produced by a forest warden of Bolòs (Camprodon, Ripollès, Catalan Pyrenees) in the beginning of the 20th century. Apart from its facsimile reproduction, we provide its transcription in normalised orthography and we study several aspects of its content. The author, Pere Puigmal i March (Bolòs 1878 – Camprodon 1966), was the son of the Bolòs' forest warden and went to Barcelona to learn the job of carriage maker. Once his father died, he was his substitute in the post. During this period, friends from Bolòs and Camprodon asked him to go to Barcelona and consult there some women considered as having powers in order they explain him some remedies for the illnesses they suffered. The original text contains only the transcription of the recipes. One would expect that Puigmal's language reflected the High river Ter valley's variant of eastern Catalan dialect, but reading the manuscript shows that the information does not come from the his Pyrenean area, but from Barcelona. We include in the present paper a list of the plants mentioned in the manuscript with some comments. In general, species (or at least genus) identification is unequivocal. For each plant the scientific name is provided, as well as several details, such as the used part, some morphological characters, the origin, and the use, remarking whether its current use is documented. Out of 43 plants mentioned in the manuscript, 39 (i.e. 90.7%) are still employed in the field of phytotherapy.

Key words: Bolòs, Ethnobotany, linguistic comments, medicinal plant uses, Puigmal, recipe booklet.

1. Introducció

Plantes medicinals i rezeptaris

La humanitat s'ha servit de plantes per a molts usos des dels temps més remots i fins a l'actualitat. Les plantes medicinals representen un dels tipus d'ús més estès, algunes de manera generalitzada —sobretot actualment— arreu del món i d'altres reduïdes a àmbits més locals. La manera habitual de passar la informació sobre les aplicacions dels vegetals ha estat la transmissió oral de generació en generació, sovint de pares a fills o d'avis a néts, a vegades també entre gent sense lligams familiars i en ocasions entre persones de la mateixa generació. La manera més freqüent de compilar aquests sabers locals (que, units, fan un saber global) ha estat mitjançant entrevistes amb les persones que en sabien, usant els mètodes de l'etnobotànica, disciplina que s'ocupa de les relacions entre les societats humanes i les plantes (Rigat, 2005; Rigat *et al.*, 2006, i referències contingudes en aquests treballs). En alguns casos, però, a més de les fonts orals se n'han trobat d'escrites, que també han contribuït a enriquir el corpus de coneixement tradicional sobre la natura i el seu aprofitament. Com a exemple d'això darrer, esmentem un interessant rezeptari —que conté usos alimentaris i medicinals de plantes— d'un adroguer originari de Sant Daniel (Gironès) i establert a Figueres (Alt Empordà) a cavall dels segles XVIII i XIX (Vila & Serna, 2006).

En el nostre treball presentem un rezeptari d'usos medicinals de plantes, molt més modest que el que acabem de citar, produït per un guardabosc de Bolòs (Camprodon, Ripollès) a la primeria del segle XX. A part de reproduir-lo en facsímil, en fem una transcripció amb l'ortografia normalitzada i n'estudiem diversos aspectes.

Marc geogràfic, històric i sanitari

L'Alta Vall del Ter (inclosa la del Ritort) constitueix una subcomarca ben definida dins de la comarca del Ripollès. La seva capital, Camprodon, tenia un dels termes municipals més petits de Catalunya fins que el 1965 hom li annexà el municipi de Freixenet, un petit sector del de Llanars i, el 1969, el municipi de Beget, de la comarca de la Garrotxa. Bolòs és un poblat agregat de cases escampades amb 37 habitants l'any 1960, situat a l'oest del cap del seu municipi, Camprodon, a 700 m d'altitud (*Nomenclàtor de pobles i poblats*

Figura 1. Església de Santa Maria de Bolòs. (Fotografia: Teresa Garnatje (2013))

de Catalunya, 1964). Es troba situat darrere la serra de Nevà, a l'esquerra de la riera de Bolòs, capçalera de la riera de Salarsa, a la vall del Llierca, i per tant del Fluvià (*Gran Enciclopèdia catalana* <<http://www.enciclopedia.cat>>). Malgrat pertànyer a l'Alta Garrotxa, des dels punts de vista comercial, cultural i mèdic, els habitants d'aquests territoris sempre havien mantingut relació amb la vall de Camprodon (*Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, 1981), atès que l'accés físic a la Garrotxa ha estat molt dificultós fins fa pocs anys. A la vall de Bolòs hi ha una predominança dels boscos de roures i produïa cereals i fruita (*Nomenclàtor*, 1964) a diferència de les parts altes de la vall.

El topònim Bolòs ha estat documentat des de l'any 1017 (com a *Bolosso*) i ha tingut, a més, les grafies *Boloso*, *Bolos*, *Bolós* i l'actual *Bolòs* —amb *o* oberta—, la qual, segons Coromines *et al.* (1995), és indiscutiblement la correcta. El nom del llogaret, d'origen preromà, probablement iberobasc, ha

originat al seu torn el de la riera de Bolòs, que desemboca al riu Llierca més avall de Beget, i el del mas el Bolassell (citat *el Bolossell* en un document del segle XVI o XVII), que es troba prop d'aquesta desembocadura (Coromines *et al.*, 1995).

La seva església (figura 1), dedicada a Santa Maria, pertany a l'arxiprestat de Camprodon, juntament amb les parròquies de Cavallera i Creixenturri. Va ser consagrada el 1050 i conserva elements de la primitiva construcció romànica. Al segle XIX tenia encara una feligresia de 29 masies. Fa relativament poc temps, Coromines *et al.* (1995) afirmaven que el lloc era ja reduït a la vella església i una o dues cases.

2. El receptari de Pere Puigmal

L'autor: nota biogràfica

Pere Puigmal i March (Bolòs 1878–Camprodon 1966) (figura 2) era fill del guardabosc de Bolòs, i va anar a aprendre l'ofici de carreter (fuster especialitzat en la construcció i reparació de carros) a Barcelona, on va estar treballant molt de temps en la construcció dels tramvies. Un cop mort el pare, va substituir-lo en el càrrec de guardabosc. Durant aquella època, amics de Bolòs i de la vila de Camprodon tot sovint li encarregaven que anés a Barcelona (fins i tot li pagaven el viatge) a consultar unes vidents per tal que els indiqués remeis per als mals que patien. Aquestes dones es veu, que s'adormien (experimentaven el que s'anomena un trànsit) i responien a tot el que se'ls preguntava, i no es recordaven de res un cop recobraven la consciència. En Pere Puigmal pregun-

Figura 2. Fotografia de Pere Puigmal (aproximadament 1905).

tava remeis per als mals de la gent i apuntava a la llibreta tot el que li deien. Hom pot trobar algun detall més sobre l'autor i especialment sobre la seva família a *Puigmal* (1997).

La llibreta: redacció, contingut i estructura

La llibreta amb les anotacions de Pere Puigmal la va guardar la filla de l'autor, Cinta Puigmal i Figuera (1923) durant molt de temps, i actualment la conserva la néta d'aquesta, Eva Moré. Es tracta d'un quadern escolar de mida de quartilla amb coberta de color verd; la portada és il·lustrada amb animals i plantes, i a la contraportada hi ha la taula de sumar. Després del text imprès «Cuaderno / para uso de», l'autor hi va escriure «Pedro Puigmal / 6 de Octubre de 1909». Aquestes són les úniques anotacions en castellà, car la resta del text és en català (tret d'una fórmula, probablement copiada d'una publicació). El text manuscrit ocupa 25 pàgines (de color groguenc i pautades, amb ratlles horitzontals impreses) de la llibreta i és escrit majoritàriament amb tinta blava, amb alguna part amb tinta negra i alguna altra amb llapis.

El text no conté cap presentació ni explicació ni, de fet, res més que no sigui la transcripció de les receptes. Aquestes van ser escrites probablement a mesura que l'autor les anava sentint de les senyores mencionades, ja que no s'hi veu cap ordre especial; per exemple, hi ha diverses receptes per al dolor repartides al llarg del manuscrit. En general, cada recepta comença una pàgina, però en alguns casos receptes curtes —o a vegades anotacions poc detallades— són escrites a continuació d'altres (en ocasions separades per una ratlla), probablement per aprofitar l'espai.

Comentaris lingüístics

El text que estudiem va ser escrit en una època en què el català era absolutament dominant en la comunicació oral i força rar en l'escripta. En zones rurals com ara aquella on l'autor vivia, a principis del segle xx ben poca gent parlava una altra llengua que el català. No és pas estrany, doncs, que Pere Puigmal escrivís en la seva llengua materna. Ara bé, aquest idioma no era pas ensenyat a l'escola ni disposava encara del marc normatiu que va tenir uns anys més tard, de manera que tampoc no és rar que l'ortografia grinyoli com ho fa. En són exemples l'ús de *y* com a conjunció copulativa i grafies com ara *asposa* (es posa), *aygua* (aigua), *bubés* (bovers), *charop* (xarop), *chicra*

(xicra; cal remarcar, però, que en alguna ocasió aquest mot és escrit amb *x* i no pas amb *ch* inicial), *dugas* (dues), *ofech* (ofec), *sinch* (cinc), *sinitira* (se n'hi tira) i *sopá* (sopar), entre moltes altres. Alguns trets (per exemple les confusions de *a/e* i de *o/u* àtones, com ara en *bagadas* (vegades) i *purro* (porró)) indiquen un català de base oral i «patuesitzat» a causa de la manca d'alfabetització de l'autor en la seva llengua materna, com assenyala Curbet (2007) en referència a les memòries d'un vinyater empordanès del segle XIX i començaments del XX.

Caldria esperar que la llengua de Puigmal reflectís la variant del català oriental característica de l'Alta Vall del Ter i que, sense que n'estigués exempt, fos poc abundant en castellanismes. La lectura del manuscrit, però, mostra un altre panorama, que creiem que es pot explicar per diversos factors, tots ells relacionats amb el fet que la informació recollida a la llibreta no prové de l'àrea pirinenca d'on l'autor és originari, sinó de Barcelona.

Pere Puigmal va anar, com hem dit, a Barcelona a aprendre un ofici i, a més, el text que comentem és fruit del relat fet per unes persones d'aquesta ciutat. Així, el català de la capital, amb mots prou diferents del pirinenc oriental i amb una més gran influència del castellà, predomina en el manuscrit. Pel que fa als castellanismes cal dir, a més, que alguns d'ells corresponen a mots del llenguatge poc o molt tècnic, com per exemple *garrotillo* i *tartaro*. Aquests dos mots no apareixen en el diccionari normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans (<<http://dlc.iec.cat>>), però el primer es troba al *Diccionari català-valencià-balear* (Alcover *et al.*, 1926-1962) i, a més, al *Diccionari Enciclopèdic de Medicina* (Casassas, 1990), el qual menciona, això sí, que es tracta d'un mot d'origen castellà. La segona paraula és un castellanisme no recollit en cap d'aquests diccionaris. Noms de productes químics com ara *sulfato* i *sulfurico* mostren la mateixa provenença castellana. Fins i tot una fórmula, que probablement era copiada textualment d'una publicació, és directament escrita en aquesta llengua (inclosa la paraula *gramos*). Curiosament, un altre terme tècnic del mateix tipus no duu aquesta *o* final del castellà: *de moniach* (d'amoníac). Un altre castellanisme freqüent en el receptari és *onza* (unça). I un altre mot, en aquest cas del llenguatge corrent, que apareix amb influència castellana en el text és *cuatro* (quatre).

Cal dir que una bona part de les plantes que apareixen en aquest receptari no es troben a Bolòs i als seus encontorns, per la qual cosa l'autor no devia pas tenir-ne denominacions genuïnes. En són exemples noms de plantes com

la canyella, el drago, el gingebre, el ginjoler, el lliri de Florència, la mata, la palmera, el ricí, el romaní i la xaliàndria. En alguns casos es tracta de plantes corrents vora Barcelona i en d'altres d'espècies que devien poder ser adquirides fàcilment en mercats i comerços de la ciutat.

El manuscrit cita també plantes presents o almenys conegudes al territori d'origen de Pere Puigmal, tot i que amb altres noms que els que s'hi usen (Rigat, 2005; Rigat *et al.*, 2006), com per exemple encens (anomenat donzell a l'Alta Vall del Ter), foixarda (botons de nostre senyor, entre altres noms), panical (espinacals) i xaliàndria (celiandre). Hi ha, a més, altres paraules, tècniques o del lèxic comú, que no són pròpies del territori de l'autor, com ara *bè* (xai), *catarro* (distent), *ofech* (afogament) i *usual* (corrent). Tot això reflecteix el fet que, com és lògic, Puigmal transcrivía els mots que sentia de les seves informants barcelonines.

Críteris d'edició

Atès que el manuscrit no és pas gaire llarg i es pot reproduir aquí complet en la seva versió original i que la seva lletra és clara i fàcilment llegible, hem pres l'opció de transcriure'l amb l'ortografia normalitzada. Només en alguns casos posem entre claudàtors termes originals, després dels revisats. Per facilitar la comprensió del text, hem elaborat un glossari que conté dos tipus de termes: d'una banda, escriptures aberrants que podrien ser de mal interpretar (com ara «en chinasc blanccas» per «angines blanques» o «senada» per «se n'ha de»); de l'altra, mots del llenguatge tècnic, alguns dels quals no són gaire usats actualment (com per exemple «magnècia inglesa fermacenta» i «patricó», és a dir, «magnèsia inglesa efervescent» i «petricó»). En l'apartat següent, a més, ens referim a les plantes medicinals citades en el text, qüestió que es complementa en el Glossari.

Les plantes medicinals del manuscrit i la persistència del seu ús

Donem tot seguit una llista de les plantes esmentades en el manuscrit amb alguns comentaris. En general, la identificació de l'espècie (o almenys del gènere) és inequívoca, però en alguns casos —que ja comentem— hem tingut algun dubte. Per a cada planta consignem el seu nom científic i donem algun detall sobre aspectes com la part usada, algun caràcter morfològic, l'origen i l'ús, tot remarcant si actualment (o ben recentment) se n'ha

documentat la utilització. A partir d'aquest darrer punt, podem dir que 39 de les 43 plantes mencionades en el manuscrit (és a dir un 90,7%) es fan servir encara en l'àmbit de la fitoteràpia. Ordenem les plantes alfabèticament segons el nom que apareix en el manuscrit, que va seguit de la denominació normalitzada i les dades a les quals ens acabem de referir.

Àrnica (*Arnica montana* L. subsp. *montana*). Planta herbàcia de la família de les asteràcies, de fulles basals en roseta, amb tiges proveïdes només d'un o dos parells de petites fulles oposades i capítols florals d'un groc ataronjat, que es fa a l'alta muntanya i és molt emprada com a medicinal, per a guarir cops i també com a vasotònic.

Arrel gíngebre. Arrel de gíngebre (*Zingiber officinale* Rosc.). Es refereix al rizoma. Planta de la família de les zingiberàcies, de fulles pinnaticompostes i flors groguenques amb les vores purpúries, disposades en espiga, originària de l'Àsia sud-oriental i molt cultivada als països tropicals pel seu rizoma, gros i olorós, emprat com a condiment. La decocció del rizoma és usada per a afeccions gastrointestinals i respiratòries. En el receptari formava part del licor benedictí, que era estomacal.

Aurella dos. Orella d'ós (*Ramonda myconi* (L.) Reichenb.). Planta de la família de les gesneriàcies, utilitzada com a medicinal. S'usa com a anticatarral i per a les morenes; aquest últim ús és el que apareix en el quadern.

Belladona (*Atropa belladonna* L.). Planta de la família de les solanàcies amb aplicacions medicinals i tòxica. El consum per via interna és considerat molt perillós. En aplicacions locals, en forma d'ungüent s'usa contra el dolor pel seu efecte anestèsic (Font i Quer, 1979), el mateix ús que se li atribueix en el quadern.

Canya (*Arundo donax* L.). Planta de la família de les poàcies que es fa servir principalment per fer tanques i asprar plantes. En el receptari el canó de canya tenia la funció d'embut.

Cañella de cano. Canyella de canó. Escorça del canyeller (*Cinnamomum zeylanicum* Blume), arbre de la família de les lauràcies, l'escorça de les branques del qual és usada en perfumeria i en confiteria.

Capsa de cascall. Càpsula de *Papaver somniferum* L. Planta de la família de les papaveràcies que conté nombrosos alcaloides. Actualment en desús en medicina popular, antigament s'havia usat per fer dormir les criatures, per al mal de queixal i per a alguns problemes respiratoris.

Charop de magrana. Xarop de magrana. Fruit del magraner (*Punica granatum* L.), arbre de la família de les punicàcies. Tradicionalment usat com a antiinflamatori faringi.

Claus clabell. Claus, clavell, clavell d'espècia. Poncella deshidratada —amb aspecte de clau— del claveller (*Syzygium aromaticum* (L.) Merr. & L.M. Perry), arbret de la família de les mirtàcies, emprada com a condiment i de la qual s'extreu una essència usada en farmàcia.

Cumi. Comí, comí de prat. Espècie de planta (*Carum carvi* L.) de la família de les apiàcies amb nombrosos usos medicinals i alimentaris. Les llavors s'usen en trastorns digestius i com a carminatiu, especialment en les criatures.

Drago (*Dracaena draco* L.). Arbre de la família de les agavàcies, de gran opulència i longevitat, propi de les illes Canàries, que forneix una resina vermella, la sang de drago, emprada antigament com a medicinal.

Ensens. Encens. Donzell (*Artemisia absinthium* L.). Planta de la família de les asteràcies usada en medicina popular com a antiparasitari, antihelmíntic i antiàlgic. També podria referir-se a la gomoresina del mateix nom, extreta de *Boswellia carteri* Birdw., arbret africà de la família de les burseràcies, a la qual, però, no s'atribueixen pas virtuts antiàlgiques (que són les que figuren al manuscrit), sinó més aviat balsàmiques en afeccions respiratòries.

Erba menuda. Herba menuda (*Artemisia alba* Turra). Planta de la família de les asteràcies, sovint grisenca, amb olor de càmfora, de fulles dividides en segments linears i de capítols groguencs petits, que es fa a les pastures seques de l'estatge montà i és emprada per als dolors abdominals i com a digestiva.

Escabayosa. Escabiosa (*Scabiosa columbaria* L.). Planta de la família de les dipsacàcies amb aplicacions medicinals en medicina humana i veterinària. Tradicionalment usada contra la diftèria, el xarampió i com a antigripal.

Fucharda. Foixarda (*Globularia alypum* L.). Mata de la família de les plantaginàcies, de fulles coriàcies, d'un verd grisenc, lanceolades i agudes, i flors blaves en capítols terminals, freqüent a les brolles dels terrenys calcaris. Planta usada tradicionalment com a tònic, digestiu i reconstituent.

Gra angelica. Grana d'angèlica (*Angelica archangelica* L.). Planta herbàcia robusta de la família de les apiàcies, freqüent a l'Europa septentrional i oriental i cultivada com a medicinal i aromàtica. Usada com a digestiva, diürètica i expectorant.

Grana de deura. Grana d'heura. Fruit de l'heura (*Hedera helix* L.), liana de la família de les araliàcies. L'ús d'aquesta planta es restringeix a aplicacions externes a causa de la seva toxicitat, com a vulnerària i contra neuritis i neuràlgies.

Grana de mata. Grana de llentiscle (*Pistacia lentiscus* L.). Arbret o arbust perennifoli de la família de les anacardiàcies, d'olor resinosa, comú a les màquies i garrigues de terra baixa. La decocció de les seves fulles era usada com a hipoglucemiant.

Herba de l'arrencada de la palmera. Fibres de la palmera. Es pot tractar de diverses espècies.

Herba menuda (*Artemisia alba*). Planta de la família de les asteràcies, sovint grisenca, amb olor de càmfora, de fulles dividides en segments linears i de capítols groguencs petits, que es fa a les pastures seques de l'estatge montà i és emprada per als dolors abdominals i com a digestiva.

Llinosna. Possiblement es vol dir llimona, tot i que, encara que és menys probable, podria dir llinosa: llavor de lli. Fruit del llimoner (*Citrus limon* (L.) Burm.). Arbret perennifoli de la família de les rutàcies, de fulles el·líptiques, flors blanquinoses i fruits en hesperidi amb epicarpi groc, originari de l'Àsia sud-oriental i cultivat als països mediterranis.

Lliri florensia. Lliri de Florència, lliri d'olor (*Iris florentina* L.). Lliri blau d'una varietat de flors blanques o blavoses, molt oloroses, cultivada per extreure dels seus rizomes un oli emprat en perfumeria.

Magrane bort. Magraner bord (*Punica granatum*). Arbret caducifoli de la família de les punicàcies, de fruits comestibles, les magranes, originari de l'Àsia sud-occidental i del Mediterrani oriental, cultivat i de vegades naturalitzat a casa nostra. Usat com a antiinflamatori faringi.

Malbas. Malves (*Malva* sp.). Planta de la família de les malvàcies amb nombrosos usos medicinals, com a anticatarral, antisèptic, antihemorroidal, coadjuvant del postpart, diürètic i purgant.

Malví (*Althaea officinalis* L.). Planta de la família de les malvàcies, robusta, erecta i tomentosa, amb fulles ovades, de marge dentat i flors d'un color rosa pàl·lid, amb els pètals escotats. La seva arrel té molts usos medicinals, principalment relacionats amb malalties del tracte respiratori. És un dels components de la grapialtaesa.

Maria lluisa. Marialluïsa (*Lippia triphylla* (L'Hér.) Kuntze). Arbust o arbret caducifoli de la família de les verbenàcies, de fulles oloroses, emprades en infusió, per aromatitzar begudes alcohòliques o per extreure'n una essència. El seu ús medicinal més estès és com a digestiu, però també s'ha usat com a antiapoplèctic, anticatarral, antihipertensiu i sedant, entre molts altres.

Menta rrumano. Menta romana (*Mentha xpiperita* L.). Menta d'origen híbrid, obtinguda per encreuament de la menta d'aigua i la menta de bou, cultivada per a l'obtenció d'essència i per a fer-ne infusions, i sovint escapada de conreu.

Nous muscadas. Nous moscades. Ametlla del fruit de l'arbre de la nou moscada (*Myristica fragrans* Houtt.), emprada com a espècia i en farmàcia. Usada per a trastorns digestius.

Oli de chinebra. Oli de ginebre (*Juniperus communis* L.). Arbust de la família de les cupressàcies amb nombrosos usos medicinals. L'oli, que s'obté per maceració dels gàbuls, s'usa externament per a diverses malalties de la pell i contra les pneumònies.

Oli de recina. Oli de ricí (*Ricinus communis* L.). Arbust o petit arbre de la família de les euforbiàcies, fruit en càpsula coberta d'apèndixs semblants a espines, amb tres llavors grosses, marbrades i amb carúncula, originari de l'Àfrica tropical, cultivat als països càlids com

a ornamental i per les seves llavors, de les quals s'extreu l'oli de ricí, emprat com a purgant i per a diversos usos industrials.

Oli d'oliva. Producte elaborat a partir de les olives, fruits de l'olivera (*Olea europaea* L. var. *europaea*), arbre de la família de les oleàcies de tronc gruixut i tortuós, fulles lanceolades enteres, coriàcies, grisenques i cobertes de pèls esquamiformes al revers, flors blanquinoses, en petits raïms o panícules, i fruit en drupa, cultivat a la regió mediterrània pels seus fruits. L'oli té nombrosos usos medicinals, tant pel seu ús directe com formant part d'untures i emplastres.

Panical (*Eryngium campestre* L.). Planta de la família de les apiàcies, espinosa, d'un verd grisenc, de flors blanques, aglomerades i envoltades de bràctees espinoses, freqüent als prats secs i als llocs incultes. La seva arrel, bullida en oli, s'usa com a antiofídic.

Pebre negre (*Piper nigrum* L.). Planta de la família de les piperàcies apreciada pel seu fruit dessecat, el pebre, que s'usa com a condiment i també per fer emplastres amb un ús anticatarral i expectorant.

Prasagué. Presseguer (*Prunus persica* L.). Arbre caducifoli de la família de les rosàcies, de fulles oblongues i dentades, flors d'un rosa intens, anteriors a les fulles, i fruits carnosos, originari de la Xina i cultivat pels seus fruits, els préssecs.

Resina de pi. Secreció del pi (*Pinus* sp.) que polimeritza en contacte amb l'aire. S'utilitza com a epitèsic i com a resolutiu. Component de la grapialtesa.

Romani (*Rosmarinus officinalis* L.). Mata de la família de les lamiàcies, aromàtica, de fulles linears, coriàcies, amb els marges revoluts, tomentoses i blanques per sota, i flors generalment d'un blau clar, pròpia de les brolles mediterrànies, emprada com a condiment i com a medicinal amb diversos usos, principalment com a anticatarral, antiàlgic i antihipertensiu.

Rrel de jinjol. Arrel de gínjol, ginjoler (*Ziziphus jujuba* Mill.). Arbret caducifoli de la família de les ramnàcies, originari de l'Àsia central i cultivat pels seus fruits, els gínjols. Els gínjols són laxants i s'usen com a pectorals i anticatarrals.

Ruda (*Ruta chalepensis* L.). Mata de la família de les rutàcies, de to general grisenc amb fulles força dividides i molt aromàtiques (amb una olor que segons qui troba repulsiva), pròpia de llocs secs de la regió mediterrània, usada en medicina com a digestiva, sedant i antiinflamatòria i que també té propietats abortives.

Salvia darago. Sàlvia d'Aragó (*Salvia lavandulifolia* Vahl., *Salvia officinalis* L. subsp. *lavandulifolia* (Vahl.) Gams.). Arbust perenne de la família de les lamiàcies. S'utilitza com a planta medicinal com a depurativa i expectorant.

Seba. Ceba (*Allium cepa* L.). Planta herbàcia de la família de les liliàcies, de tiges i fulles cilíndriques fistuloses i flors blanques agrupades en una umbel·la, cultivada des de temps molt remots pels seus bulbs, que tenen usos medicinals i alimentaris.

Sucre i sucre roig (productes elaborats). Substància dolça, cristallitzable, blanca o incolora quan és pura, que es troba en el suc d'un gran nombre de plantes, entre elles la bleda-rave (*Beta vulgaris* L. subsp. *vulgaris* var. *crassa* (Alef.) Helm), planta de la família de les quenopodiàcies.

Tarongina (*Melissa officinalis* L.). Herba de la família de les lamiàcies, aromàtica, de fulles amplemunt ovades i dentades i flors violàcies en verticil·lastres axil·lars laxos, que es fa en sòls humits, a les vorades de bosc i herbassars, emprada en medicina en forma de tisana o d'alcoholat amb virtuts estimulants i antiespasmòdiques, entre altres.

Urtigas. Ortigues (*Urtica* sp.). Planta de la família de les urticàcies amb usos medicinals i alimentaris, entre altres. Els usos medicinals fan referència a la purificació de la sang i a les malalties respiratòries, principalment.

Vi i vinagre. Productes elaborats a partir dels fruits de la vinya (*Vitis vinifera* L.), planta de la família de les vitàcies. De la fermentació del seu fruit, el raïm, se n'obtenen el vi i el vinagre, ambdós amb usos culinaris i medicinals.

Xaliandria. Xaliàndria. Saliàndria o coriandre (*Coriandrum sativum* L.). Herba aromàtica de la família de les apiàcies, de fruits globosos, emprats com a condiment i en l'elaboració de begudes.

Bibliografia

- ALCOVER, Antoni Maria; Francesc de Borja MOLL; Manuel SANCHIS; & Aina MOLL (1926-1962). *Diccionari català-valencià-balear. Inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals, recollides dels documents i textos antics i moderns, i del parlar vigent al Principat de Catalunya, al Regne de València, a les Illes Balears, al departament francès dels Pirineus Orientals a les Valls d'Andorra, al marge oriental d'Aragó i a la ciutat d'Alguer de Sardenya*, 10 vols. Palma de Mallorca: Editorial Moll; 1926-1962 (diverses reedicions, i actualment accessible en línia <<http://dcvb.iecat.net>>).
- BOLÒS, Oriol de; & Josep VIGO (1984). *Flora dels Països Catalans*. Barcelona: Ed. Barcino.
- CASASSAS, Oriol (ed.) (1990). *Diccionari enciclopèdic de Medicina*. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears / Enciclopèdia Catalana.
- COROMINES, Joan (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial / La Caixa, 8 vol. Amb la col·laboració de Max Cahner, Joan Ferrer, Josep Giner, Joseph Gulsoy, Josep Mascaró, Philip D. Rasico i Xavier Terrado.
- CURBET, Jordi (ed.) (2007). *Les llibretes de memòries de Joan Serinyana (1818-1903), vinyater llançanenc*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines / Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona / Documenta Universitaria.
- Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (<<http://dlc.iec.cat>>).
- Diccionari nomenclàtor de pobles i poblats de Catalunya* (1964), segona edició. Barcelona: Editorial Aedos.
- FONT I QUER, Pius (1979). *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado*. Barcelona: Editorial Labor, S. A.
- FOZ, Màrius; Eduard LLAURADÓ; & Joaquim RAMIS (coords.) (2002). *Diccionari enciclopèdic de medicina*. Barcelona: Enciclopèdia catalana (<www.medic.cat>).

- Gran Enciclopèdia Catalana* (<<http://www.enciclopedia.cat/>>).
- Gran Geografia Comarcal de Catalunya* (1981). Vol. I: *Osona i el Ripollès*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- The International Plant Names Index* [pàgina a Internet] (<<http://www.ipni.org/>>)
- Pharmakoteka. Base de dades de medicaments antics* [pàgina a Internet] (<www.ub.edu/pharmakoteka>).
- PUIGMAL, Anton Maria (1997). *Orígens Puigmal*. Camprodon, edició privada (amb la col·laboració de la Diputació de Girona).
- RIGAT, Montserrat (2005). *Estudis etnobotànics a la Vall de Camprodon (Alta Vall del Ter, Pirineus)*. Màster experimental en ciències farmacèutiques. Facultat de Farmàcia. Universitat de Barcelona.
- RIGAT, Montserrat; Teresa GARNATJE; & Joan VALLÈS (2006). *Plantes i gent. Estudi etnobotànic de l'Alta Vall del Ter*. Ripoll: Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès.
- VALLÈS, Joan (dir.) (2009). *Noms de plantes* [en línia]. Barcelona: Termcat, Centre de Terminologia, cop. 2009. (Diccionaris en línia) (<http://www.termcat.cat/dicci/noms_plantes/index.html>).
- VILA, Pep; & Èrika SERNA (2006). *Receptes i remeis de Pelegrí Estiu. Receptari d'adrogueria, pastisseria, rebosteria i remeis casolans dels segles XVIII-XIX*. Girona: CCG edicions.

Transcripció del manuscrit

(vegeu l'apartat de Criteris d'edició)

Per al tifus

S'agafa mitja terça de llard, quatre cebes blanques, un palpís de cap de moltó magre cuit en una cassola. Quan les cebes són cuites es piquen i es col·loquen al ventre i carn al mig del cap.

Després, per a cada planta de peu s'agafen tres cargols bovers, cinc caps d'arengades rovellades, tres grans d'all, tres brots de ruda i tot picat en el morter.

Es fan dues planxes de cor [cort] de llevat i tot el picat es posa a sobre de les planxes. Se'n posa una mica a cada part dels polsos i la resta [el demés] a les plantes dels peus.

Després per tot beure, aigua de l'arrel de panical i lavatives d'aigua de cebes blanques i un raig d'oli d'oliva aquest cataplasma es muda cada deu hores. Després s'agafa una unça de grana de mata feta bullir en un porró d'aigua i cada dues hores se n'ha de [senada] beure una xicra.

Per a una pulmonia

S'agafen tres conills grossos i se'ls treu la pell de viu en viu i es col·loca de dalt de la post del pit avall, si és home femella i si és dona, mascle. Cada pell l'ha de portar una hora. Quan han fet el curs les tres pells, s'agafa una llesca de pa moreno que tingui tres dits de gruix i es fa torrar de totes dues parts. Quan és ben torrat, d'una se'n fan dues i la part que no és torrada s'unta amb oli de ginebre i se'n col·loca una a cada costat. Les torrades es muden cada sis hores el que fa tres vegades prou. Després s'agafa una unça de grana d'heura feta bullir en un porró d'aigua i cada dues hores se n'ha de beure una xicra.

Remei per al grip [grip]

Per cada litre d'aigua bullida s'hi posa mitja unça de crema de tàrtar [tartaro], mitja llimona, mig bolado purgant i sucre tot barrejat.

Per a la verola

S'agafa grana de mata. Es comença a prendre el primer dia tres grans, el segon dia cinc grans, el tercer dia set grans, el quart dia nou grans. Després, de nou es torna a tres i per a tot beure, aigua d'escabiosa, xarop de magrana i caldo. Després, cada quatre hores, una cullerada de mel amb una mica d'aigua calenta.

Per a una flaquedat de nervis

S'agafen cinc unces de moll de bou, una tela de crestat i mitja quarta d'oli d'oliva. Tot fos en una cassola i quan està fos s'hi tiren cinc cèntims de sàlvia d'Aragó assecada que quedi el suc sol i quan és fred s'hi tiren quatre cullerades d'amoníac líquid i quan se fiqui al llit, amb un drap de llana es frega per la part del mal i després s'embolica amb una baieta de llana. Es fa nou dies.

Per al dolor

S'agafa mitja terça de llard blanc i es renta nou vegades i cada vegada en aigua clara. Quan és ben rentat es posa en una cassola nova i es fa fondre en un petricó d'arnica de la millor i quan se fiqui al llit, amb un drap de llana es frega per la part del mal i després s'embolica amb una baieta de llana. Es fa nou dies.

Per a l'estómac

S'agafen cinc cèntims de foixarda. Es fa bullir en un porró i mig d'aigua que doni quatre bulls forts i cada dia en dejú se n'ha de beure una xicra i quan es fiqui al llit una altra.

Després s'agafen cinc cèntims de pega de sabata que no sigui adobada i es fa bullir en un porró de vi usual que siga natural. Se n'ha de beure mitja xicra a les deu del matí i mitja a les quatre de la tarda.

Mentre pren aquest remei no pot menjar res de gra, ni begudes, ni un cafè, i si és cas que li costi de fer les feines, quan mengi s'hi ha de tirar una mica de pols de serradures de serp [sert]. Després s'agafen tres morros de be sortint del be en brut i es fan bullir en un porró de vi usual que siga natural. Se'n farà una frega de dalt de la post del pit, ventre, costats i esquena.

Per al garrotillo i angines blanques [enchinas blancas]

S'agafa un cagarro de gos i que el cagarro siga blanc. I ha de ser de mascle. I se'n fa pols i es mescla amb mel i se'n fa un pegat i es col·loca al coll sis hores. Cada sis hores es muda. Al que fa tres vegades, prou.

Després s'agafa una mica de la mateixa pols ben deixatat en una mica d'aigua calenta i cada quart d'hora se n'hi tira una cullerada de prendre cafè a dintre del coll. Després s'agafa una mica de suc de llimona i una mica de sucre roig ben deixatat i tot sovint se li va rentant el coll.

Remei per al còlic [colica]

Un sífó. S'ha de prendre en tres vegades amb xarop.

Per al mal de pedra

S'agafa un grapatet d'herba que surt de l'arrencada de la branca de la palmera i es fa bullir en mig porró d'aigua que bullit se'n torni a la meitat. I cada dia en dejú s'ho ha de beure, i a les quatre de la tarda, altra vegada. I cada hora de menjar es menjarà un tall de ceba crua.

Per al catarro

S'agafa una cullerada de magnèsia anglesa efervescent i una de sucre roig escaldat en dos travessos d'aigua bullent i tan calent com es pugui s'ho ha de beure en dejú. Si és petit, una cullerada de prendre cafè, i si és gran, una de grossa. Es fa nou dies.

Per als cucs

De petit, fins a l'edat de deu anys, s'agafen cinc fulles de presseguer i tres grans d'all. Ben picat al morter i ben espremut amb un drap. El suc se l'ha de beure en dejú. I si és gran, onze fulles i cinc grans i el dia abans [antes] de prendre-ho no pot sopar.

Per al cuc solitari

S'agafen tres unces d'arrel de magraner bord feta bullir en mig porró d'aigua que bullit se'n torni a la meitat i en dejú s'ho ha de beure i de

seguida es beurà mitja unça d'oli de ricí [recina]. I el dia abans [antes] de prendre-ho no pot sopar.

Per a una inflamació a la vista

S'agafen deu cèntims d'Holanda [d'horlanda] de la millor, cinc cèntims de pólvores de zinc [sench], un petricó d'aigua. De pólvores de zinc [sench] se n'hi tira tot lo que agafa deu cèntims. Tot plegat ben remenat. Se'n tiren quatre gotes a dintre i després un drap xopat per fora dos cops al dia.

Per a l'ofec

S'agafa una càpsula de cascall i es parteix [espartell], cinc brots de romaní, deu cèntims de sucre roig, un porró d'aigua. Tot plegat bullit en una olla. Quan és ben bullit l'olla es tapa amb un drap gruixut i al mig del drap s'hi fa un forat i s'hi posa un canó de canya. A la part de dalt s'hi fa un forat com un cap d'agulla. I quatre vegades al dia es fa escalfar i s'empassarà el fum.

Ungüent per als panadissos

Arístols [heristos]. Una unça d'ungüent confortatiu i una unça de pólvores de drago, una unça de cera groga nova, una unça de sabó d'oli, mitja unça de pega grega, un rovell d'ou i una xicra d'oli verge.

S'agafen dues olles, l'una a dintre de l'altra. A la de sota s'hi posa aigua i a la de sobre les coses d'una a una fins que tot és ben espès.

Ungüent per als panadissos [repetida, però no és ben igual]

Mitja unça d'ungüent confortatiu i mitja unça de pólvores de drago, mitja unça de cera groga nova, mitja unça de sabó d'oli, mig rovell d'ou i dues xicres d'oli verge.

S'agafen dues olles, l'una a dintre de l'altra. A la de sota s'hi posa aigua i a la de sobre les coses d'una a una fins que tot és ben desfet. S'agafa una ploma i es va xopant per la part del mal i per fora, dos cops al dia.

Per a les febres

«Sulfato de quinina 1 gramo

Agua destilada 200 grams

Miel blanca 15 grams

Acido sulfúric 6 grams»

Si és petit una cullerada de prendre cafè en dejú i si és gran, una de grossa.
Es fa nou dies.

Secret per al dolor

Fer un pegat d'oli de ginebre i encens. Quatre litres d'aigua bullida. Es barreja tot plegat i es té 15 dies a sol i serena, després es cola amb cotó fluix i després es filtra.

Sense ús

Greix de bou, sagí dolç amb sucre i grapialtiesa [gribaltiesa] i 10 [cèntims] de belladona.

Per a refrescar

Menta romana i llimona o llinosa [llinosna].

Benedictina

Quatre litres d'esperit de vi 50 g [graus], liri de Florència en pólvores una unça, xaliàndria una unça, marialluïsa mitja unça, canyella de canó un quart d'unça, dues nous moscades, quatre lliures de sucre roig, una unça de comí, gra d'angèlica mitja unça, arrel de ginebre una unça, 6 claus de clavell, unes 6 o 7 fulles de tarongina, herba menuda.

Remei per al dolor de queixals [muelas]

Cinc cèntims de pebre negre i cinc de vinagre. Barrejat i glopejar.

Per a què no caigui el cabell

Cinc d'ortigues i vinagre, barrejat i deixat estar. En acabat rentar-se.

Remei per a les morenes

S'ha de comprar una olla nova de 20 cèntims i s'ha de posar orella d'ós i malves i plena d'aigua. I s'ha de fer bullir i després es treu del foc i ha d'estovar-se amb aigua bullent i es té de fer al vespre i anar-se'n al llit i posar-se un drap moll aquí on se posen les morenes i se té de fer nou dies i si un queda curat abans [antes], plega.

Remei per als queixals

«Medio caliqueño», 10 cèntims d'arrel de gínjol. Fet bullir en 8 xicres d'aigua, se'n torna a la meitat i s'ha de glopejar ben calent.

P. Puigmal

Remei per al dolor

Micobrisina Muzas [Microbicina Muzás]. Calle de Escudellers. Una ampolla.

Glossari

Ab bayga bollenta. Amb aigua bullint.

Acido sulfarico. Àcid sulfúric.

Arangades rrubellades. Arengades rovellades. Sardines fumades que agafen color de coure a mesura que es van adobant.

Asmuda. Es muda, es canvia.

Asta. Fins a.

Ayguia. Aigua.

Bagadas. Vegades.

Baneditina. Benedictí. Licor estomacal fabricat originàriament per beneditins. Apareix en la forma femenina segurament per influència del conegut licor *Bénédictine* (i no «Bénédictin», ja que el mot francès *liqueur* és femení).

Barola. Verola.

Binagra. Vinagre.

Bolado. Esponjat. Pasta ensucrada esponjosa feta amb clara d'ou i suc de llimona.

Bubes. Bovers. Cargols bovers (*Helix aspera* Müller). Espècie de cargol terrestre usat en gastronomia.

Cachals. Queixals.

Caliqueño. Caliquenyo. Cigar prim i dur de tirar.

Catarro. Distenta. Malaltia infecciosa i molt contagiosa, causada pel bacil *Bordetella pertussis*, caracteritzada per violents accessos de tos convulsiva, que afecta sobretot els infants.

Caygi. Caigui.

Cera groga noba. Cera groga nova.

Chopat. Xopar. Mullat amb un líquid.

Clopajar. Glopejar.

Colica. Còlica. Còlic: Evacuació excrementícia molt clara (Urgell). Dolor agut, exacerbant, a l'abdomen, degut a l'obstrucció o la distensió d'alguna víscera.

Cort de llevat. Cor de llevat. Tros de llevat que es treu d'un altre llevat quan fa el creixent la pasta i que serveix per fer cataplasmes per al mal de ventre de les criatures (Lluçanès).

Cuart d'unsa. Quart d'unça.

Cuatro lliuras. Quatre lliures. Lliura. Unitat de pes catalana, dividida en 12 unces, equivalent a 400 grams al Principat, a 407 grams a les Illes i a 355 grams al País Valencià. Pes emprat en medicina i farmàcia equivalent a 6.480 grans, que són 300 grams.

Cuch solitari. Cuc solitari, tènica (*Taenia solium* L.).

Cuchs. Cucs.

Dechatat. Deixatat. Deixatar: Fer que (un sòlid) en contacte d'un líquid es disgregui i s'hi mescli.

Desprit de bi. Esperit de vi. Etanol.

En chinás blancas. Angina. Inflamació de les membranes mucoses de l'istme de la gola i de la faringe. El terme *blanques* es refereix al moment en què la infecció està molt avançada i s'hi veuen taques de pus.

Espartell. Es parteix.

Estobarsa. Estovar-se. Tornar-se tou.

Febras. Febre. Elevació de la temperatura del cos que manifesta la reacció de l'organisme a algun procés patològic. Quan s'usa el nom en plural se sol referir a febres recurrents.

Fog. Foc.

Garrotillo. Diftèria. Malaltia infecciosa aguda, causada per *Corynebacterium diphtheriae*, epidèmica, que afecta sobretot els infants, caracteritzada per la formació de pseudomembranes a la gola i a les vies respiratòries i digestives superiors, que poden donar lloc a disfàgia i dispnea.

Gres de bou. Greix de bou.

Gribaltesa. Grapialtesa. Ungüent compost bàsicament d'oli de malví, resina de pi i cera groga, emprat popularment per curar les galteres.

Hadubada. Adobada.

Heristos. Arístol: Inflamació aguda i sèptica dels dits (Bagà, Balaguer, Santa Coloma de Queralt).

Holla. Olla.

Horlanda. Holanda: tela fina de lli que serveix per fer llençols i roba interior.

Llarch. Llard. Greix tret per fusió del sagí del porc.

Llarch blanch. Llard blanc. Greix que no és ranci com el sagí.

Magnecia anglesa fermacenta. Magnèsia anglesa efervescent. Carbonat bàsic de magnesi, usat com a catàrtic. Dissolt en aigua fa efervescència. De fabricació anglesa.

Mateja. Mateixa.

Micobrisina Muzas. Microbicina Muzás. Antisèptic i desinfectant. Verola, xarampió, tifus, sarna, malalties venèries, cremades, mal de queixal, mal de cap, tumors, úlceres, etc. D'ús general per a desinfectar locals i objectes i higiènic per a totes les parts del cos humà.

Miel Blanca. Mel blanca.

Mig bolado purgan. Mig bolado purgant.

Mitj. Mig.

Moll de bou. Creiem que es refereix al moll de l'os de bou.

Moniach líquit. Amoníac líquid.

Murte. Morter.

Ofeh. Ofec. Extrema dificultat per a respirar.

Onza. Unça. Pes català igual a la dotzena part d'una lliura.

Palmonia. Pulmonia, pneumònia. Inflamació dels pulmons.

Panadissus. Panadissos. Panadís: Inflamació flegmonosa al cap dels dits.

Patricó. Petricó: Mesura de capacitat per a líquids, equivalent a la quarta part d'un porró.

Pega de sabata. Pega de sabater. Pega mesclada amb cera.

Pega grega. Colofònia: Residu dur, de color groc pàl·lid, que resta després de la destil·lació dels olis volàtils, com ara l'essència de trementina, i de les oleoresines presents en diverses espècies de pins.

Polvus de sinch. Pólvores de zinc.

Post del pit. Regió de l'estern.

Rramey pel grit. Remei per al grip.

Rrubell [en un altre lloc escrit «robell»] **de hou.** Rovell d'ou.

Sabo de oli. Sabó d'oli.

Saxi dol am sucra. Sagí dolç amb sucre. Sagí: Greix d'un animal.

Seba. Ceba.

Senada. Se n'ha de.

Serradures de sert. Serradures de serp.

Sinch. Cinc.

Subin. Sovint.

Such. Suc.

Sucre rroch. Sucre roig.

Sulfato quinina. Sulfat de quinina. Quinina: Alcaloide extret de l'escorça de diverses espècies de cincona (gènere *Cinchona*), que té acció antipirètica i analgèsica i és emprat contra la malària.

Tartaro. Tàrtar. Tartrà. Substància que el most diposita en el fons i en les parets del cup, de les bótes, etc., sota forma d'una crosta cristal·lina rogenca. Tàrtar emètic. Sal cristal·lina, blanca, tòxica, usada com a emètic i sudorífic i, en tintoreria, com a mordent.

Terce. Terça. Pes de carn o de peix equivalent a la tercera part de la lliura carnissera, que equival a 400 grams.

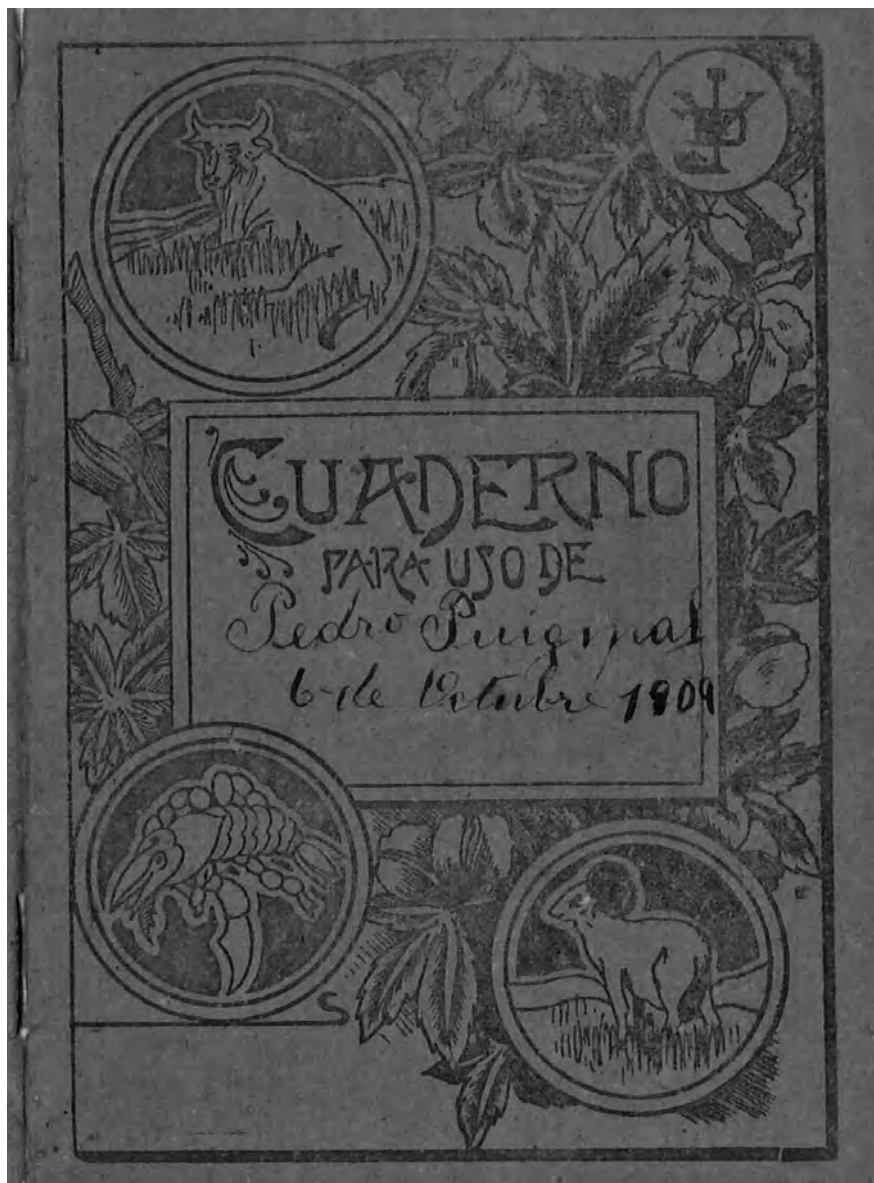
Travesos. Travessos. Es refereix a l'alçada d'un dit posat de través.

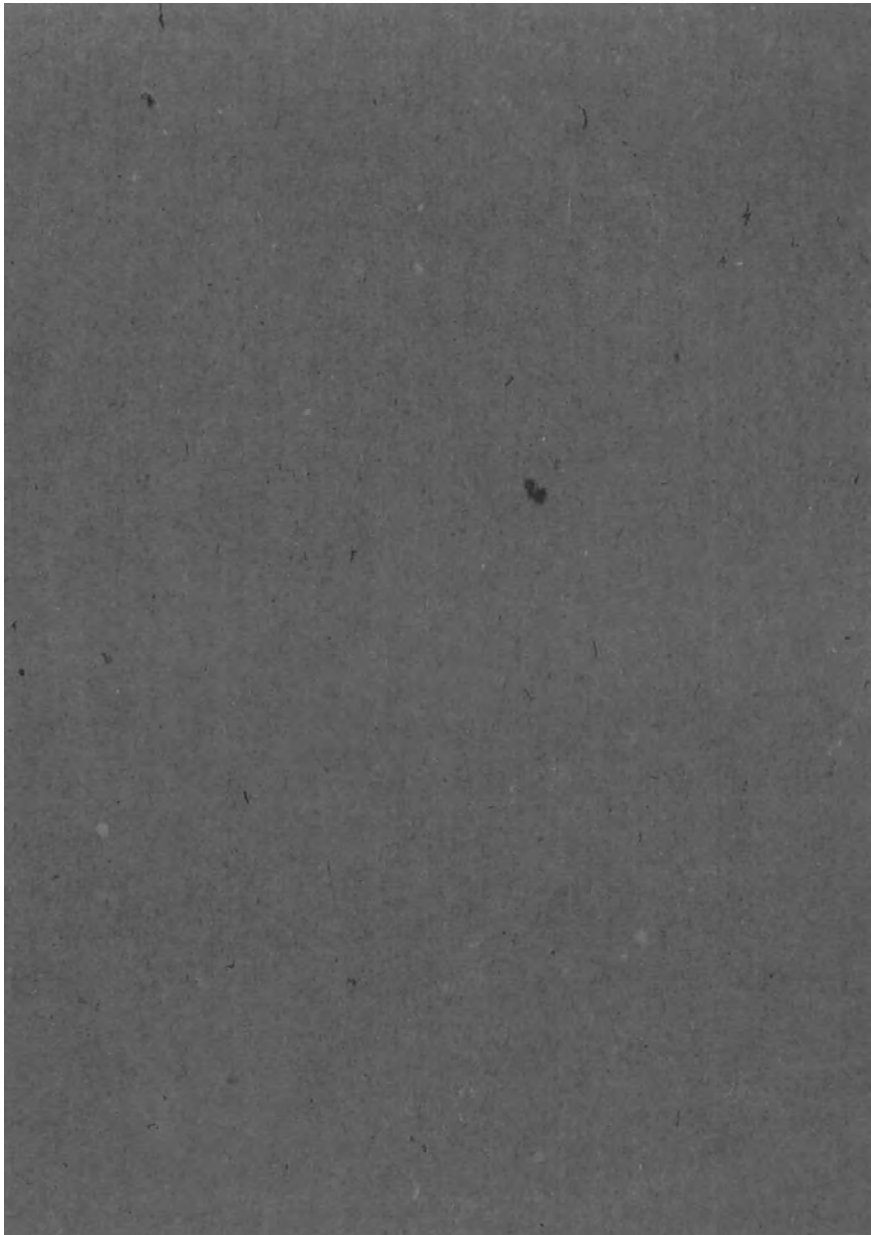
Unsa. Unça. Pes català igual a la dotzena part d'una lliura.

Unguen. Ungüent.

Unguen confortatiu. Ungüent propi per a confortar.

Facsímil del manuscrit

Des fèus
 Segafa mitjà terço de llach
 quatre rebas blancas un
 palpis de cap de molto
 magra cuit en una casola
 quan las rebas son cuitas
 espican y esculocan al
 ventra y corn al mitjà del
 cap.

Des fèus per cada
 planta de peu segafa tres
 cargols bueis sin caps
 de arangades mabelladas tres
 grams de all tres brots
 de rrueda tot picat al morter
 e fan dugas planchas de
 cort de llavat y tot lo
 picat aspara a sobre de les

planchas sen posa una mica a cada part dels polsars y al de mes alas plantas del pues

Des pues per tot beura aygua de arrel de penical y la vertibos de aygua de rebas blanca un rachs de oli de oliva a quet cataplasma armada cada del horas des pues regafa una onza de grana de mata fit bulbi en un porro de aygua y cada dugas horas senada beura una xiesa.

Per una palmaria,
 Segafa tres cunills grosos
 y utreu la pell de
 en viu en viu y esclota
 de dal de la post del pit
 a ball si espoma jambe
 y si es dona miqueta
 cada pell la ve posta
 una hora cuan an fet
 al curs las tres pells
 segafa una mesca de pa
 moreno que tingui
 tres dits de gros y esfa
 torra de tatar degas parts
 cuan es ben torrat de una
 pen fan degas y la post
 que no es torrada se
 unta en oli de chinebra

y sen cuboca una a
 cada. cecstat las torreadas
 asmedan cada sis oras
 lo que fa tres bazadas
 pran des puis segafe una
 onza de grana de deura
 fit belli en un porro de
 aygua y cada duas horas
 se neda beura una
 tiera

~~ramcy por el grit~~
 por cada litra de aygua
 bullida se pone mixta censa
 de crema de tartaro mixta
 llimona mixto boledo purgan
 y suera tot baxor chat

Per la Borola
Legafa grana de mata
ascumessa de pedra al
prime dia tres grans
al segon dia sinch grans
al terce dia set grans
al quart dia nou grans
Des pues de nou astorna
a tres y per tot beura aygua
descabayosa charop de magrana
y caldo des pues cada cuatro
horas una cellarada de mel
una mica de aygua
eslenta.

Per una flegmatid de
 nervis Segafa sinch onços
 de moll De bou una lla
 de crestat mitja quarta de
 oli de oliva tot fos en
 una casola quan esta fos
 estira sinch sentims de
 sabbia drago secalo que
 quidi al sueli sol y quan
 espret estira quatre cullaradas
 de moniach liquit y quan
 refiqui al flet en un drap
 de llana aspega per la part del
 mal y des pues ser
 botica en una boeta de llana
 es ja nou
 Dios

El dolo
Segafa mitja terço de flor de
Blanch y semmentà
non begada y cada bagada
en aigua clara quan es
ben mentat es posa en una
carola noba y usa fandra en
un patricio de mica de la
mitla y quan sefigu al
lit en un drap de llana
espruga per la part del mal
y ves pus sen tòlica en
una baxta de llana
es fa non dias.

Per la fomaach
 Segafa sinch sentims
 de fucharda pit bulli
 en un porro y mitj de
 aygua que doni cuatro
 bulls forts y cada dia
 en dejie se nada bevera
 una triera y cuan refiqui
 al lit unantra.
 Des pus Segafa sinch sentims
 de pega de sabate que no
 siga hachebada y esfa
 bulli en un porro de vi
 usual que siga natural
 se nada bevera mitja triera
 alas deu del damati y mitja
 a las ceata de la tarda.

Mentre pren
 aquest mamuy no pot
 menjar se de gra ribaquenda
 ni cafe y si escas que
 li costi de fe. las flimas usan
 menjar sia de terra una
 mica de pols de semeduras
 de set / des pues sigafa tres
 momus de be surten del
 be en brut y esfa bulli en
 un puerro de vi usual
 que siga natural sen
 fera una frega de dal
 de la part del pit ventra
 costats y erguana.

Del garrotillo y en chinas blancas.

Segafa un cagarro de gos y quel cagarro siga blancu ya de se de mascla y un pa pals y esmuela en mel y un pa un pagat y escoloca al coll sis horas cada sis horas armada al que fa tres bagadas proe

Despues segafa una mica de la mateja pals ben de chatat en una mica de aygua calenta y cada quart de hora se mitira una cubreida

de pendre cap a dintre
 del coll des pres s'agafa
 una mica de sucre
 de llimona y una mica
 de sucre groch, ben
 chafat y tot subin se
 li be mrentan al
Coll.

x Ramy por el colica
 un xifon sa de pendre
 en tres bigades am
 Clarap

Del mal de pedra.
Legafa un grapatet de herbes
que surt de la remada de la
branca de la palmera y esfa
bulli en mitj porro de aygua
que bollit torni la mitat y cada
dia en dejir ma de beura y les
cuatro de la tarda a trabogada
y cada hora de menja
manjara un tall de saba
crua.

Del catarro.
Segafa una collarada de
magnesia inglesa firmament
y una de sucre rochs
ascaldat en dos travesos de
aygua bollenta y tan calen
com se pugui una de
beura en de ju' si espatit
una collarada de pedra café
y si es gran una de grossa
esta nou
días

Pel cuells
 de patit esta la edad de deu
 anys regafa sinch fullas de
 prasague y tres grans de
 all ben picat al murte
 y ben exprimit en un
 drap al such y la da beura
 en de jui y si es gran onza
 fullas y sinch grans y el
 dia antes de pendre no
 pot
 ropa

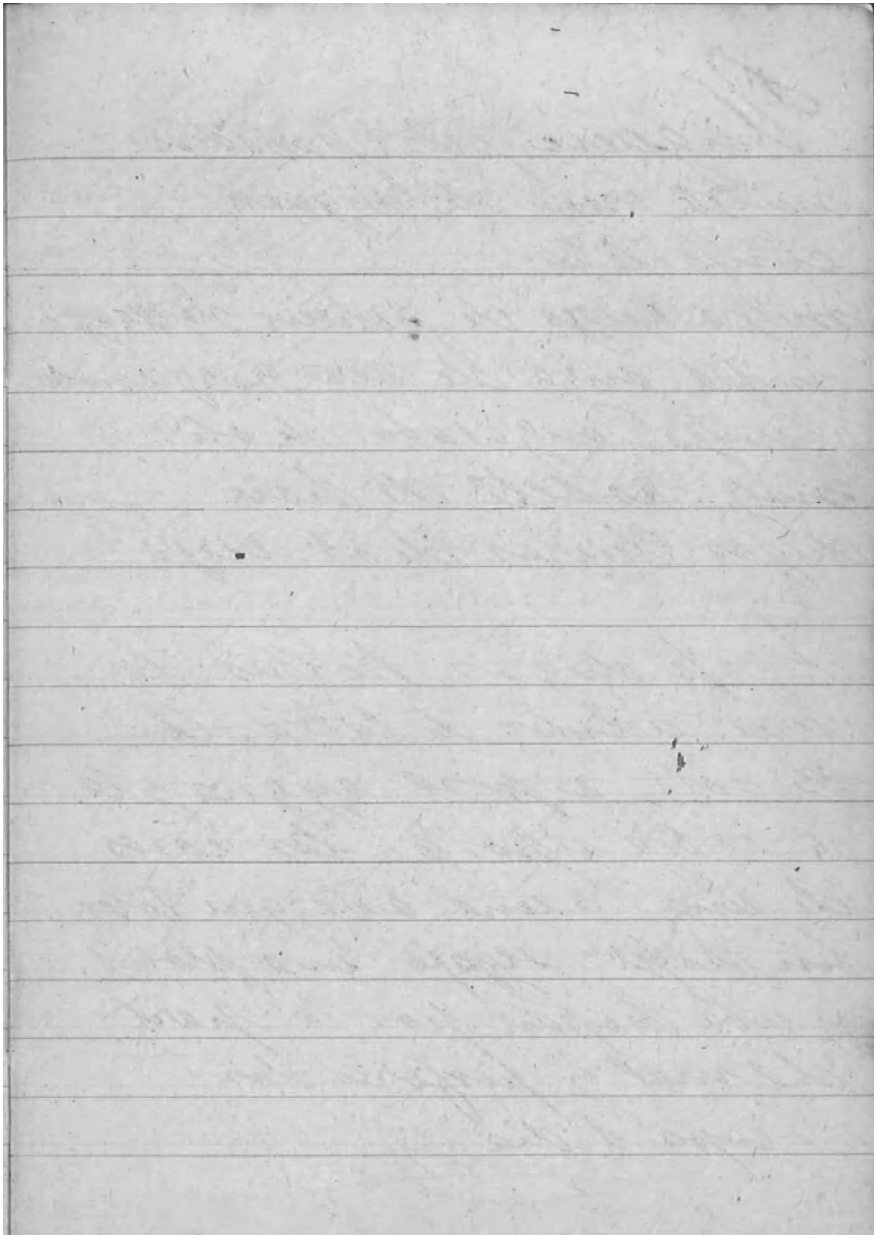
Sol cuik solitari
 Segaya tres onzas de arrel
 de magrane bort fet bulla
 en mitj porro de aygua
 que bollit torni la mitja
 y en de ju sua de beura
 y en seguida esleura
 mitja onza de oli de
 recina y el dia antes
 de pensse no pot
 Sopa

Per una enflamació
 la vista. Gegafa deu
 sentir-se de barlanda de
 la mitlla sense sentir-se
 de polues de sense un
 patrica de aygua de
 polues de sense vinitira
 tot lo que gafa deu
 sentir-se tot plagat
 ben ramonat vinitira
 cuatro gotas adintre y
 despues un drapropat
 per fora dos cops el
 dia

Por lo afecto.
 Se gafa una capsa de
 cascall y espartell sinsi
 brots de Romani' deu sentims
 de suera rojo puro de aygua
 tot plegat bollit en una
 olla quan es ben bollit la
 holla estapa en un drap gruèut
 y al mijs del drap sifa un
 furat y s'iposa un cono
 de coña que la part de dal
 sifa un furat com un cap
 de gulla y cuatro begades el dia
 efa escaffa y nu parara
 el
 fum

Merguen pulis panadius
 beristos una onza de enquen
 confortatu y una onza polvos
 de droga una onza de sora
 grega roba una onza de roba roba
 de oli mitja onza de pega grega
 un crebell de pau y
 una licera de oli verga.

Segue dugos polles la una
 a dintre de letra la de sota
 si posa aygua y le de sota
 si posa las cosas de
 una a una asta que tot
 esben es pes.

Unguent peris panadivus
 mitja onça de unguent
 confortatiu
 mitja onça de polveres de drago
 mitja onça de suda greganoda
 mitja onçesabo de oli
 mitj. rovell de nou
 dugos Cierres de oli verja

Segafa dugos polles la
 una adintre de l'altra la
 de sota s'ipora aygua y la
 de sobre s'ipora las cores
 de una a una asta que totes
 ben despit segafa una ploma
 y esbe Chopan per la part
 del mal y purfora dos
 cops d dia

Pertes Cebres

Sulfato quinaína 1 gramo
 Agua destilada 200 grams
 Miel Blanca 15 grams
 ácido sulfurico 6 grams
 si es

Patit una cullarada de
 penedra cafe en de yu
 y si es gran una de grose
 esta nou Dies

Sacret por el dolor
 fer un Pagat de oli
 de Csinebra y ensens

gros de bou
 saxi dol am
 suera y gribaltosa
 y 10 de belladona

Por refresco
 menta romana
 y linozne

cuatro ~~ms~~ litros aygua bullida
 fabamepa tot plagat y site 16 dies
 rot y sarena des pres se cola
 am apunto plus y des pres
 si filtra

Benedictina

quatre litres de prit de bi 50g
lliri florençia en polbo una
unsa

faliandria una unsa

maria lluyra mipa unsa

cañella de cano un quart de
unsa

dos nous muscades

quatre llunes de sucre roj

una unsa cumi

gna anjelica, mipa unsa

orreta jingebre una unsa

6 claus clabell

unes 6 o 7 de Toronjina

fullas

erbe manada

Per mey por el dolor
de muelas

5 sentims pebra negra
y 5 de binagra y
barrapat y clozapar

y Por que no caygi el
cabello 5 de urtigas
y binagra barrapat
y depat estar y a cabat
rrentarse

Namey por las morenas
 sea de comprar una olla
 nova de 201 sentimos y sea
 de posar aurella dos y malbos
 y plena daiga y sea de fer
 bollir y des pres se treu del
 fog y se te de estobarra ab
 bayga bollenta y sete de
 fer bespra y anarsan el llit
 y posaria un trap moll
 aqueu en se posan las las
 morenas y sete de fer 9 dies
 y si un queda curat antes
 plaga

Morenas

Reamey por los coxals
 medio caliqueno 10 ventims
 de mel de fínjies fit brilli
 ab 8 chieras de ayga torna la
 mitat y sacle glopicha ben
 calen

(Puigmal

Reamey
 por el dolor

micobrisina Muros
 Calle de

Esudalles
 una en polle

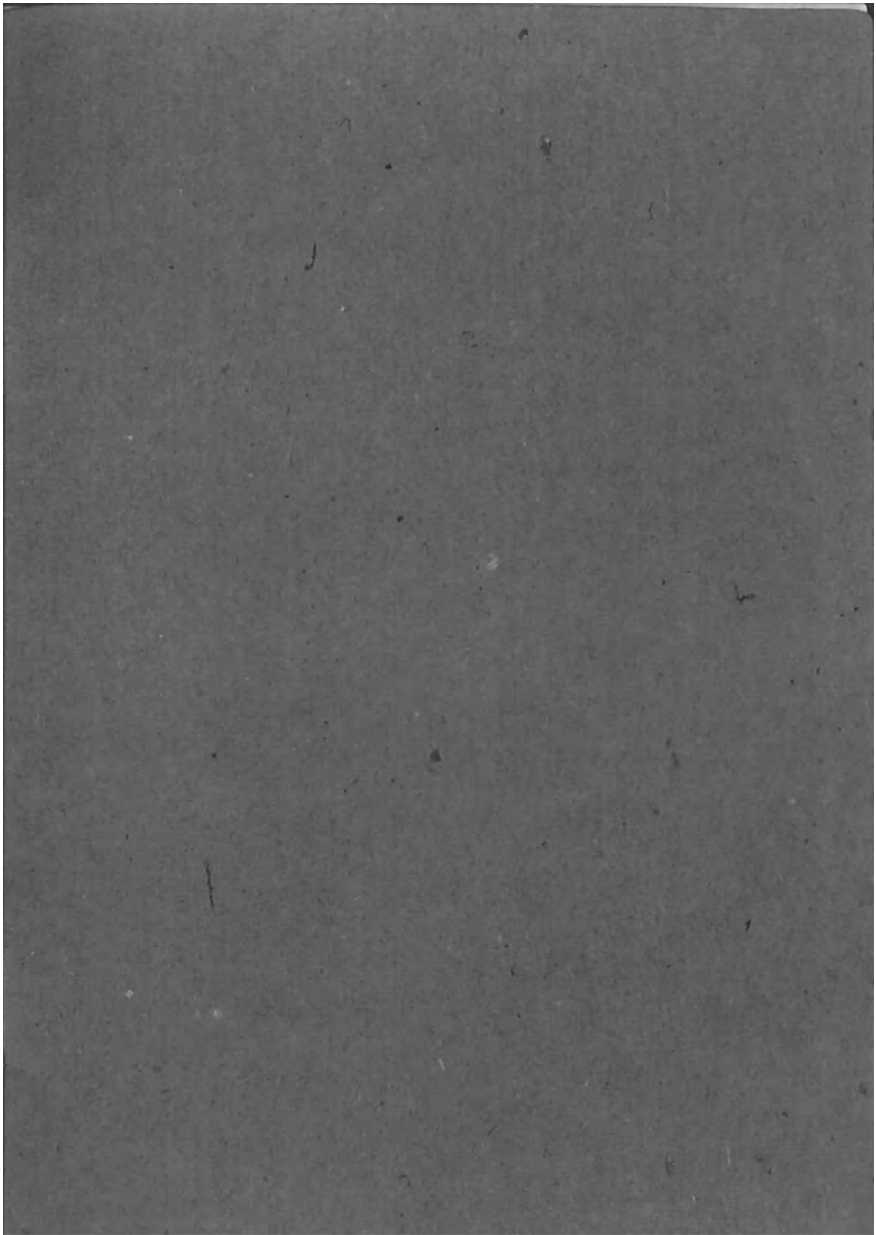

TABLA DE SUMAR

1 + 0 = 1	4 + 0 = 4	7 + 0 = 7
1 + 1 = 2	4 + 1 = 5	7 + 1 = 8
1 + 2 = 3	4 + 2 = 6	7 + 2 = 9
1 + 3 = 4	4 + 3 = 7	7 + 3 = 10
1 + 4 = 5	4 + 4 = 8	7 + 4 = 11
1 + 5 = 6	4 + 5 = 9	7 + 5 = 12
1 + 6 = 7	4 + 6 = 10	7 + 6 = 13
1 + 7 = 8	4 + 7 = 11	7 + 7 = 14
1 + 8 = 9	4 + 8 = 12	7 + 8 = 15
1 + 9 = 10	4 + 9 = 13	7 + 9 = 16
1 + 10 = 11	4 + 10 = 14	7 + 10 = 17
2 + 0 = 2	5 + 0 = 5	8 + 0 = 8
2 + 1 = 3	5 + 1 = 6	8 + 1 = 9
2 + 2 = 4	5 + 2 = 7	8 + 2 = 10
2 + 3 = 5	5 + 3 = 8	8 + 3 = 11
2 + 4 = 6	5 + 4 = 9	8 + 4 = 12
2 + 5 = 7	5 + 5 = 10	8 + 5 = 13
2 + 6 = 8	5 + 6 = 11	8 + 6 = 14
2 + 7 = 9	5 + 7 = 12	8 + 7 = 15
2 + 8 = 10	5 + 8 = 13	8 + 8 = 16
2 + 9 = 11	5 + 9 = 14	8 + 9 = 17
2 + 10 = 12	5 + 10 = 15	8 + 10 = 18
3 + 0 = 3	6 + 0 = 6	9 + 0 = 9
3 + 1 = 4	6 + 1 = 7	9 + 1 = 10
3 + 2 = 5	6 + 2 = 8	9 + 2 = 11
3 + 3 = 6	6 + 3 = 9	9 + 3 = 12
3 + 4 = 7	6 + 4 = 10	9 + 4 = 13
3 + 5 = 8	6 + 5 = 11	9 + 5 = 14
3 + 6 = 9	6 + 6 = 12	9 + 6 = 15
3 + 7 = 10	6 + 7 = 13	9 + 7 = 16
3 + 8 = 11	6 + 8 = 14	9 + 8 = 17
3 + 9 = 12	6 + 9 = 15	9 + 9 = 18
3 + 10 = 13	6 + 10 = 16	9 + 10 = 19